

UDK 929.53 (497.5 Požege) "17"
Izvorni znanstveni članak

Robert Skenderović
(Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod)

ANALIZA RAZVOJA IMENSKE FORMULE U GRADU POŽEGI I OKOLNIM SELIMA TIJEKOM 18. STOLJEĆA NA TEMELJU MATIČNIH KNJIGA

U radu se na temelju analize zapisa u matičnim knjigama požeške župe metodom genealoške rekonstrukcije analizira razvoj imenske formule u Požegi i okolnim selima tijekom 18. stoljeća. Utvrđuje se da je imenska formula tijekom 18. stoljeća bila nestabilna što je pravilo velikih problema crkvenim i svjetovnim vlastima. Do tada su nepromjenjiva prezimena imale samo ugledne gradske i plemićke obitelji, a obični su ljudi uz ime imali i niz pridjevaka po kojima su prepoznavani u užoj sredini u kojoj su živjeli. Tek su uvođenjem snažne centralizirane državne vlasti stvoreni uvjeti stvaranja čvrste imenske formule. Patentom Josipa II. iz 1780. godine i zakonski je propisano da svaki čovjek u Monarhiji mora imati nepromjenjivo prezime kako bi se mogao identificirati.

Analizom imenske formule u Hrvatskoj su se do sada uglavnom bavili samo lingvisti, pa je ovaj znanstveni problem do sada uglavnom i istražen samo s lingvističkog aspekta.¹ Malen je broj radova koji se bave istraživanjem povijesnog razvoja imenske formule u Hrvatskoj, tj. povijesnim procesom pojavljivanja prezimena, mijenjanjem odnosa članova imenske formule (imena, pridjevaka i prezimena) i stabilnošću imenske formule.²

U današnje vrijeme istraživanje razvoja imenske formule našlo je u sklopu genealoških istraživanja novu primjenu. Povijesna demografija je razvila posebnu metodu statističke obrade podataka u tzv. *protostatističko vrijeme*,

¹ Najopširniji popis literature o lingvističkoj analizi antroponomastičke baštine Hrvata našao sam kod Milana Nosića - vidi Milan Nosić, *Prezimena zapadne Hercegovine*, (Rijeka, 1998), 325. - 353.

² U istraživanjima povijesnog razvoja imenske formule najviše su sudjelovali Nenad Vekarić i Mladen Andreis. Nenad Vekarić je prvi u Hrvatskoj objavio rad o povijesnom razvoju imenske formule u kojem je obradio povijesni razvoj imenske formule poluotoka Pelješca. Vekarić je za ovaj poluotok utvrdio niz zakonitosti u razvoju imenske formule, ali je ovo istraživanje ostalo usamljeno jer autor svoje zaključke nije mogao usporediti ni s jednim sličnim istraživanjem u Hrvatskoj. - vidi Nenad Vekarić, "Prijedlog za klasifikaciju peljeških imena", *Anali* 30 (1992), 55. - 78.

poznatu pod imenom *metoda rekonstrukcije obitelji po pokoljenjima* ili *genealoška metoda*. Osim primjene u istraživanju prirodnih kretanja (nataliteta, mortaliteta, nupcijaliteta) korištenje genealoške metode primjenjivo je i prilikom istraživanja migracija. Međutim, malobrojni znanstvenici koji su pokušali koristiti analizu prezimena u istraživanju migracija, činili su to bez prethodnog istraživanja razvoja imenske formule pa su ove analize ostale površne.

I u istraživanjima demografske povijesti Slavonije neki su znanstvenici pokušavali iskoristiti antroponimijski fond za proučavanje demografskih kretanja, prvenstveno migracija. Jedna od njih je i Jasna Čapo koja je u svojem radu "Vlastelinstvo Cernik" koristila analizu prezimena za proučavanje migracija.³ Međutim, Čapo nije ulazila u proučavanje razvoja imenske formule, nego je samo pratila povećanje i smanjenje broja prezimena i prema tome donosila zaključke o intenzitetu imigracija. Isto tako se i Josip Buturac u monografiji "Stanovništvo Požege 1700.-1950." koristio analizom prezimena za istraživanje migracijskih procesa, ali nije proveo istraživanje razvoja imenske formule u istraživanom razdoblju.⁴

1. METODA ANALIZE IMENSKE FORMULE

Poznavanje imenske formule nužno je za izradu rekonstrukcije obitelji po pokoljenjima, ali istovremeno genealoška metoda rekonstrukcije omogućava najbolji uvid u razvoj imenske formule. Stoga je genealoška metoda glavna metoda u ovome radu, a matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih požeške župe iz 18. stoljeća glavni izvor.⁵ Matične knjige predstavljaju za

---

Osnove za polazište svojeg istraživanja Vekarić je našao u radovima Petra Šimunovića, koji nije povijesni demograf, ali su njegovi radovi značajno pridonijeli spoznajama o povijesnom razvoju imenske formule u Hrvata. Petar Šimunović je autor niza monografija i radova o onomastičkoj baštini Hrvatske. Njegove najpoznatije monografije i radovi su: *Naša prezimena*, (Zagreb, 1985); *Hrvatska prezimena*, (Zagreb, 1994); "Razvitak imenske formule", *Onomastica Jugoslavica* 9 (1982), 283. – 292.

Mladen Andreis je u radu *Stanovništvo Vinišća – povijesna antroponimija do godine 1900.*, (Trogir, 1998) analizirao nastanak rodova u dalmatinskom mjestu Vinišću. Andreisova monografija se metodološki prilično razlikuje od Vekarićevog rada o Pelješcu jer autor nije pokušavao otkriti zakonitosti razvoja imenske formule, već se zadovoljavao samo utvrđivanjem nastanka pojedinih prezimena i migracijama rodočelnika pojedinih rodova. Ipak, njegovo istraživanje je otkrilo neke procese u razvoju imenske formule u Dalmaciji, pa se izvrsno nadovezuje na istraživanje Nenada Vekarića.

³ Jasna Čapo, *Vlastelinstvo Cernik - Gospodarstvene i demografske promjene na hrvatskom selu u kasnom feudalizmu*, (Zagreb, 1991)

⁴ Josip Buturac, „Stanovništvo Požege i okolice 1700. – 1950.“, *Zbornik za narodni život i običaje JAZU*, knj. 43, (Zagreb, 1967.)

⁵ Koristeći genealošku metodu izradio sam bazu rekonstruiranih obitelji grada Požege i okolnih sela za 18. stoljeće. U ovom su radu uklopljene rekonstrukcije obitelji koje su zanimljive za proučavanje razvoja imenske formule. Matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih nalaze se u župnom uredu crkve sv. Terezije u Požegi.

ovo istraživanje bogat izvor koji sadrži tisuće zapisa imenskih formula stanovnika jedne župe. Štoviše, isti stanovnici upisivani su nekoliko puta, kao i njihovi potomci, pa je moguće kontinuirano praćenje razvoja imenske formule.

U istraživanju imenske formule potrebno je utvrditi:

- Koji su elementi imenske formule?
- Je li imenska formula stabilna, tj. jesu li njeni članovi nepromjenjivi?
- Ima li pravila u nasljeđivanju imenske formule?
- Kakve su razlike između sela i grada u vezi s ovim pitanjem?

Imenska formula nastala je iz potrebe za točnim imenovanjem svakog pojedinca u nekoj zajednici, tj. kao društvena potreba, prije svakog uplitanja institucionalizirane vlasti. U uvjetima postojanja prvih malih zajednica, u kojima se prvi puta pojavila potreba stvaranja složenijeg oblika identificiranja, društveno uređenje nije zahtijevalo čvrstu strukturu imenske formule. Ipak, s vremenom su se u pojedinim zajednicama učvrstile različite tradicije strukturiranja imenskih formula. Ove tradicije postale su u nekim krajevima jedan od važnih elemenata razlikovanja pojedinih etničkih ili vjerskih zajednica.

Jačanje institucija vlasti stvorilo je potrebu za stvaranjem čvrste imenske formule koja bi u široj zajednici nesumnjivo utvrđivala pojedinu osobu, pa je stoga uloga institucionalizirane vlasti presudna u standardiziranju imenske formule. Državna vlast je željela imati detaljne popise svojeg pučanstva zbog poreza, novačenja i drugih obveza. Crkva je također vodila evidenciju svojih vjernika zbog provođenja crkvenih propisa, posebno vezano uz dva važna crkvena sakramenta – krštenje i vjenčanje. Sve do uspostave čvrste imenske formule obje su institucije imale često velikih problema s utvrđivanjem identiteta pojedinih osoba.

I neki pojedinci su imali jak interes za stvaranje čvrste imenske formule. To su prvenstveno bili članovi uglednih obitelji i rodova koji su isticanjem svoje obiteljske ili rodovske pripadnosti dokazivali povlašteni položaj u društvu i time ostvarivali neke povlastice. Upravo se među njima najprije i formirala čvrsta imenska formula.

Danas su već općeprihvaćene glavne etape u nastanku suvremene imenske formule. U primitivnim zajednicama za identifikaciju osobe bilo je dovoljno samo ime, pa je u početku funkcionirala *jednoimenska formula* sastavljena samo od osobnog imena. S razvojem ljudskog društva razvila se i potreba uvođenja drugog člana imenske formule koji bi služio kao pomoćno sredstvo identifikacije. Petar Šimunović je takve dodatke uz osobno ime nazvao **pridjevcima**.⁶ Šimunović je ponudio i podjelu pridjevaka na nekoliko skupina:⁷

⁶ Šimunović, "Razvitak imenske formule", 286.

⁷ Isto, 285.

1. staleški pridjevak
2. topički pridjevak
3. etnički i etnonimski pridjevak
4. kognomenski pridjevak
5. uslužni pridjevak
6. patronimički pridjevak

Ova je podjela vrlo dobra i primjenjiva je na prilike u Slavoniji, jer se sve ove vrste pridjevaka pojavljuju i u matičnim knjigama požeške župe tijekom 18. stoljeća. Primjerice: za topički pridjevak – Simon Bektexich (24. kolovoza 1722, MKU); za etnički i etnonimski pridjevak – Joannes Bunievac (24. siječnja 1763, MKV); za kognomenski pridjevak – Laurentius Czarni (21. listopada 1727, MKU); za uslužni pridjevak – Laurentius Pictor (08. siječnja 1729, MKU); za patronimički pridjevak – Jacob Antolovich (04. prosinca 1727, MKU).⁸ Jedino se u 18. stoljeću staleški pridjevak nije upotrebljavao na isti način kao u srednjem vijeku, ali su za pojedine staleže postojale staleške oznake. Takva je staleška oznaka bila *reverendus dominus* za svećenike i *dominus* za plemiće. Kako Šimunovićeve podjela odgovara imenskom fondu Požege i okolnih sela tijekom 18. stoljeća, ta će podjela biti korištena i u ovome radu.

Potreba stvaranja čvrste imenske formule dovela je do toga da se na drugom mjestu imenske formule učvrstio jedan od navedenih mogućih pridjevaka. Taj je pridjevak postao stalan, nepromjenjiv i nasljedan drugi član imenske formule. Takav pridjevak, koji je stalan, nepromjenjiv i patrilinarno nasljedan drugi član imenske formule, danas nazivamo **prezime**.⁹

Iako je prva pojava prezimena vezana uz Italiju već u 11. stoljeću, proces nastanka prezimena trajao je stoljećima. Komunalni život je pogodovao ranom pojavljivanju prezimena i u Dalmaciji, već u 12. stoljeću.¹⁰

Jedino konkretno istraživanje razvoja imenske formule u Hrvatskoj je proveo Nenad Vekarić za poluotok Pelješac. Prema njegovim istraživanjima imenskoj je formuli prva identifikacijska oznaka bilo ime, na drugom je mjestu bio patronim, na trećem derivat djedova imena, a na četvrtom eventualno nadimak. Prezime je nastajalo ustaljivanjem na trećem mjestu jednog od pridjevaka. Takvo je stanje trajalo u Dalmaciji sve do 19. stoljeća kada konačno prezime postaje prva identifikacijska oznaka.¹¹ Ove tvrdnje gotovo

⁸ U nastavku ću koristiti kratice za matične knjige požeške župe: MKR – matična knjiga rođenih, MKV – matična knjiga vjenčanih, MKU – matična knjiga umrlih

⁹ Nosić, *Prezimana zapadne Hercegovine*, 72.

¹⁰ Petar Šimunović smatra da se prezime u Dalmaciji pojavilo već krajem XI. stoljeća – Šimunović, „Razvitak imenske formule“, 286.

¹¹ Vekarić, „Prijedlog za klasifikaciju“, 55.-59.

sasvim potvrđuje istraživanje Mladena Andreisa provedeno u mjestu Vinišću, što dokazuje da se Vekarićevo istraživanje može primijeniti na gotovo čitavu Dalmaciju.

Velikom prekretnicom u razvoju imenske formule smatra se Tridentski koncil (1545.-1563.) na kojem je odlučeno da su crkvene župe dužne voditi matice vjenčanih, krštenih i umrlih. Ova odluka ubrzo je provedena i u Hrvatskoj. Najstarije hrvatske matične knjige sačuvane su u primorskim krajevima iz 16. stoljeća. Iz središnje Hrvatske sačuvane su matične knjige od 17. stoljeća, a u Slavoniji najstarije matične knjige potječu od početka 18. stoljeća.

Car Josip II. patentom iz 1780. godine zakonski određuje dvočlanu imensku formulu, sastavljenu od imena i prezimena, kao obvezatnu i oza-konjenu formulu.¹² Ovaj patent važan je za naše krajeve, jer potvrđuje da prije 1780. godine imenska formula nije bila stalna i da nije imala zakonsku propisanost.

2. ELEMENTI IMENSKE FORMULE

2.1. Ime

Na temelju analize genealoške baze podataka utvrdio sam da je osnovni element i prvi član imenske formule bilo ime. Imena su gotovo sva katolička i pokazuju tadašnju opću tendenciju zamjene narodnih imena katoličkim, kao i čestu upotrebu svega nekoliko imena.¹³ Imena Josip, Matej, Franjo, Antun i Ivan nosilo je tijekom 18. stoljeća više od 75% muške populacije Požege. Kod ženskih imena situacija je bila još izraženija. Svega su tri imena - Ana, Marija i Katarina – činila 2/3 u ukupnom broju ženskih imena Požege.

Imena su u matičnim knjigama pisana u latinskom obliku, ali su u drugim izvorima pisani hrvatski, a ponekad i mađarski oblici. Doseljavanje Nijemaca i Čeha utjecalo je i na imenski fond pa oni donose nova imena poput: *Carolus*, *Venceslaus*, *Wolfgangus*.

Genealoška rekonstrukcija otkriva neke običaje vezane uz imensku formulu koji su postojali u okolici Požege tijekom 18. stoljeća, a bez upotrebe ove metode nisu uočljivi. Jedan od njih je i običaj da nakon smrti djeteta, njegovu ime dobije prvo sljedeće dijete istog spola koje se rodi u obitelji. Radi se o običaju koji je postojao i u drugih katoličkih naroda - primjerice, kod Nijemaca.¹⁴

¹² Šimunović, "Razvitak imenske formule", 290.

¹³ Ovu je pojavu utvrdio i Mladen Andreis u Dalmaciji – vidi Andreis, *Stanovništvo Vinišća*, 10.

¹⁴ U Njemačkoj se ovaj običaj naziva *Nachtauf* – vidi Maria Hornung, "Die Ausbildung der Familiennamen in den deutschsprachigen Ländern", *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*, (Osijek, 1995), 133-141.

Često su djeca na krštenju dobivala nekoliko imena. Davanje nekoliko imena bio je običaj koji se više primjenjivao kod djevojčica nego kod dječaka. Također, to je bio običaj koji su češće prakticirale plemićke i bogatije obitelji. Najčešće je dijete dobivalo dva imena, ali ima i primjera da su djetetu davana i tri imena. Tako je, primjerice, 16. srpnja 1755. kršten *Elias Jacobus Antonius* sin *Joannesa Adudicha*. Isto je tako 23. studenoga 1764. krštena *Barbara Catharina Helena* kći *Stephanusa Cselcsicha*. Obje ove obitelji vrlo su poznate i bile su utjecajne u Požegi tijekom 18. stoljeća.

Važno je naglasiti da se osobe koje imaju dva krsna imena kasnije spominju i pod jednim i pod drugim imenom, što navodi na zaključak da oba imena imaju jednaku vrijednost i ravnopravno su korištena. Ovaj običaj jako otežava rekonstrukciju obitelji jer se ponekad ista osoba pojavljuje malo pod jednim, malo pod drugim imenom, što često istraživača dovodi u zabunu.

2.2. Pridjevci

Uz ime pojavljuju se i pridjevci iz svih skupina koje je naveo Petar Šimunović. Položaj pridjevka u imenskoj formuli pokazat ću na temelju komorskog popisa iz 1702. godine i uz pomoć genealoške baze podataka koja pomaže u praćenju promjene kroz duži vremenski period i kroz više generacija.¹⁵ Komorski popis iz 1702. godine iskoristit ću i za kvantitativnu analizu zastupljenosti pojedinih vrsta pridjevaka. Ovaj je popis pogodan kao osnova za proučavanje razvoja imenske formule jer je jedan od najstarijih popisa stanovnika Požege i jer je jedini do sada poznati popis stanovnika Požege koji uz imena očeva obitelji ima zapisano i njihovo zanimanje.

Od 170 popisanih obitelji u Požegi 1702. godine pridjevci su vezani uz:

zanimanja	- 28
patronim	- 14
porijeklo	- 33
nadimak	- 2
UKUPNO	- 77

U preostala 93 slučaja utvrdio sam na temelju analize genealoške baze podataka da se radi o prezimenima. Prema tome, u ovom je popisu 55 % stanovnika zapisano s prezimenom, a ostali s pridjevcima.

2.2.1. Pridjevci nastali prema zanimanju nositelja

Popis iz 1702. godine jedini je sačuvani popis stanovnika Požege iz 18. stoljeća koji uz imena glava obitelji ima zapisana i zanimanja. Od 28 pridje-

¹⁵ Tadija Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, II (Zagreb, 1891), 134. - 141.

vaka iz ovog popisa u 9 slučajeva je zapisano zanimanje oca obitelji na latinskom. U svih 9 slučajeva zanimanje osobe zaista odgovara pridjevku:

1. Grego Berber – chyrurgus
2. Franyo Mesar – lanio
3. Janko Csismasia – cothurnarius
4. Stephan Dulger – faber lignarius (tur. dulger = tesar)
5. Josephus Mesar – lanio
6. Martinus Tarakcsia – pectinarius (tur. tarakčia = češljar)
7. Franciscus Tarakcsia – pectinarius
8. Martinus Kovacs – faber
9. Simon Pek – pistor

U 5 slučajeva pridjevak ima veze sa zanimanjem:

1. Martinus Csurcsibasich – pellio (tur. čurčibaša = poglavar ceha krznara)
2. Michael Csurcsibasich – pellio
3. Mathias Csurcsibasich – pellio
4. Philippus Dabar – pellio
5. Franciscus Lszichich – pellio

Vrlo je vjerojatno da su Martinus, Michael i Mathias Csurcsibasich sinovi ili unuci nekog poglavara krznarskog ceha, pa su i oni naslijedili isti obrt. Dabar i lisica su životinje čije je krzno u to vrijeme bilo na cijeni, pa je moguće da su po njima i krznari Philippus Dabar i Franciscus Lszichich dobili svoje pridjevke tj. u ovom slučaju nadimke.

Međutim i u ovom slučaju moramo uzimati u obzir pridjevke kao izvor za analizu zanimanja Požežana s velikim oprezom jer primjer Joannesa Hermenlie pokazuje da pridjevak ne odgovara uvijek stvarnom zanimanju nositelja. *Joannes Hermenlia* je zapisan u komorskom popisu 1702. godine kao mesar, a *Hermenlia* tur. znači “onaj koji od dlake pravi jastuke”.¹⁶

Pridjevci za neka zanimanja javljaju se u dva, pa i u tri oblika. Tako, primjerice pridjevak Nožar ima i oblike Bičakčija i Kusturdžija. Ovaj primjer zajedno sa spomenutim pridjevcima iz komorskog popisa potvrđuju da su u Požegi tijekom 18. stoljeća bili u upotrebi hrvatski, njemački, turski i mađarski nazivi za zanimanja, ali i potvrđuje nestabilnost imenske formule.

¹⁶ Buturac, *Stanovništvo Požege*, 237.

U popisu iz 1702. godine postoje još neka prezimena čiji korijen potječe od nekog zanimanja, primjerice – Saračević, Katanić, Kolundžija, Nalbantić, Mutavčić, Samardžić, Bešlija i Kolesar.¹⁷ Međutim, za ove ljude ne znamo kojim su se zanimanjem bavili.

2.2.2. Pridjevci nastali od imena oca – patronimi i majke – metronimi

Četrnaest slučajeva komorskog popisa iz 1702. godine u kojima je pridjevak patronim nemoguće je provjeriti jer nam nisu poznati demografski podaci o porijeklu tih ljudi prije 1699. godine. Ali, neki kasniji slučajevi pokazuju da je patronim bio čest pridjevak u ono doba. Josip Buturac navodi primjer *Martina Starčevića* čiji su potomci nosili i pridjevak *Martinović*. Sličan je i primjer *Joannes Vidakovich aliter Koturovich*. On se u nekoliko slučajeva javlja kao *Joannes Vidakovich*, a u nekima kao *Joannes Koturovich*. Objašnjenje ovog slučaja daju dva zapisa. U prvom je Joannes označen kao “*Joannes Koturovich Viti filius*” (30. siječnja 1747, MKR), a u drugom je zapisan kao “*Joannes Vidovich aliter Koturovich*” (2. veljače 1774, MKR) što potvrđuje da se radi o Joannesu sinu Vitusa Koturovicha. Još je češća pojava patronimika kod žena. Tako se primjerice Anna kći Bernardina Tadich pojavljuje u matičnim knjigama kao *Anna Tadich*, ali i kao *Anna Bernich*. (30. siječnja 1769, MKV)

Mnogo je primjera u kojima su prezimena potomaka nastala kao derivat očevog nadimka. Takav primjer očigledan je u slučaju rodonačelnika čije je ime *Marianus Rado*. Njegova žena Marija spominje se na jednom mjestu kao *Marija Radina*, a na drugom mjestu zajedno sa sinom Stephanusom kao *Marija Radinicza cum suo filiio Stephanus Radich*. Stephanus sin Marianusa oženio se 1726. godine i u svim kasnijim zapisima spominje se kao Stephanus Radich.

RADO Marianus u: 22. 08. 1737. (80 g)

– ž. Maria (Radina, Radinicza) u: 17. 11. 1736. (67 g)

A.s. Marianus r. 07. 02. 1704.

A.s. Stephanus (Radich) r. 26. 12. 1706.

– ž. Justina (vj. 25. 11. 1726, dj. Saracsevich)

A.A.k. Maria r. 10. 12. 1728.

A.A.s. Antonius r. 11. 01. 1730.

A.A.s. Stephanus r. 12. mj. 1731.

A.A.s. Stephanus Silvestrus r. 31. 12. 1735.

A.A.s. Bartholomaus r. 21. 08. 1737.

¹⁷ Močanin, *Požega i Požeština u sklopu Osmanlijskog carstva (1537. – 1691.)*, (Jastrebarsko, 1997), 93.

Još je jedan primjer vrlo jasan. Požeški građanin *Simon Guardianov* zapisan je u matičnoj knjizi umrlih kao *Simon Hagya alias Guardianov* (09. listopada 1728, MKU). Njegov sin Nicolaus spominje se u maticama kao *Guardianov*, ali i *Hagich* tj. *Agich*, a Nicolausov sin Simon, koji se oženio 1754. godine, spominje se u izvorima samo kao *Hagyeh* tj. *Agyeh*. Prvi poznati član ove obitelji je Michael Guardian koji se spominje u prvom popisu požeških stanovnika iz 1698. godine kao gradski senator, a 1702. godine kao Michael Guardianov, pa je vjerojatno da je Michaelov otac začetnik obitelji i da je nosio pridjevka Guardian. Kasnije opstaje samo prezime Hagich, a pridjevka Guardian nestaje.

1. Michael Guardianov (komorski popis 1702. godine)
2. O.GUARDIANOV alias HAGYA Simon - u: 09.10.1728. (54g)
 A.s. Nicolaus Hagich (Agich,Guardian) u: 01.05.1739. (33g)
     - ž. Catharina (vj. 29.01.1725, dj. Baczkovich)
 A.A.k. Maria r. 31.12.1725.
 A.A.s. Stephanus r. 18.08.1727.
 A.A.s. Simon (Hagyich, Agyeh) r. 28.04.1730. – u: 20.12.1758. (28.g)
     – ž. Clara dj. Petrovich, vj. 01. mj. 1754.
 A.A.A. k. Anna Maria r. 21.01.1755. – u: 28.04.1758. (3g)
 A.A.A. s. Josephus Stephanus r. 18.02.1756. – u: 16.05.1758. (2,5g)
 A.A.A. k. Magdalena Bibiana r. 26.11.1757. – u: 02.04.1761. (3g)

Osim patronima u Požegi se tijekom 18. stoljeća javljaju i metronimi – pridjevci nastali prema imenu majke. Njihov je broj u odnosu na broj patronima mnogo manji. Među požeškim prezimenima samo za jedno možemo sa sigurnošću tvrditi da je metronim - to je prezime Katarinčić.¹⁸

Postoji još jedan način nastanka pridjevka - po imenu brata. Josip Buturac navodi jedan takav slučaj i u Požegi. To je slučaj Martina Tomića koji je 1717. godine zapisan kao "Tomin brat", a u kasnijim se zapisima spominje kao Tomić.¹⁹ Ovaj način nastanka pridjevka može se povezati s činjenicom da su i u samom gradu Požegi živjele složene obitelji. U nekima od ovih obitelji glavar kuće bio je jedan od braće, obično najstariji, a ostala braća identificirala su se po njegovom imenu.

¹⁸ Buturac, *Stanovništvo Požege*, 261. – Katarinčić 1736.-1771.

¹⁹ Buturac, *Stanovništvo Požege*, 244.

2.2.3. Etnici i ktetici

Etnici i ktetici²⁰ vrlo su važni pridjevci za otkrivanje smjerova imigracije. Međutim, u analizi etnika i ktetika treba biti oprezan, jer je u mnogim slučajevima vrlo teško utvrditi na koju regiju ili mjesto se odnose pojedini etnici i ktetici. Tako, primjerice pridjevak *Erdeljac* najčešće označava ljude koji su porijeklom iz Erdelja u Rumunjskoj, ali u matičnoj knjizi vjenčanih zapisan je i *Georgius Erdeljac, filius Petri Erdeljac ex pago Erdelj supra Carlostadio in Croatia* (21. travnja 1777, MKV), dakle čovjek iz mjesta Erdelj kod Karlovca u Hrvatskoj.

Isti slučaj je s obitelji *Budimlia* (*Budimlich*) koja živi u Lipi. Jedan član te obitelji *Luca Budimlia*, preselio se nakon kuge 1739. godine u Požegu. Spominje se 27. kolovoza 1743. u matičnoj knjizi rođenih prilikom krštenja njegovog sina Augustina. I u ovom slučaju pridjevak može krivo navesti da je osoba iz Budima, a zapravo dolazi iz Lipe.

Imenska formula se također često pokušava iskoristiti za otkrivanje etničke slike pojedinog mjesta ili kraja. Najčešće se u tu svrhu koriste etnici. I u Požegi se tijekom 18. stoljeća pojavljuju brojni etnici; Croata, Bosnak, Moravus, Germanus i Bohemus najčešći su etnici koji se spominju u požeškim matičnim knjigama. Neprihvatljivo je sve ljude koji su doselili iz Hrvatske identificirati kao Hrvate ili primjerice, sve ljude koji su doselili iz Češke kao Čehe jer znamo da je u to vrijeme u češkim i hrvatskim gradovima živjelo mnogo pripadnika drugih naroda, ponajviše Nijemaca. Zato je u ovom slučaju bolje etničku pripadnost određivati na temelju imenske formule pojedinca, tj. imena i prezimena. Etnici i ktetici su koristan indikator za istraživanje migracija, ali mogu se koristiti samo kao sekundarni pokazatelj, jer spomenuti primjeri pokazuju mogućnost pogreške.

2.3. Prezimena

Prema analizi popisa stanovnika Požege iz 1702. godine i genealoške baze podataka vidljivo je da je više od polovice stanovnika Požege u ovom popisu registrirano imenom i prezimenom. To je siguran dokaz da je početkom 18. stoljeća upotreba prezimena u Slavoniji bila raširena. Međutim, imenska formula bila je nestabilna. To potvrđuje i činjenica da je kod mnogih prezimena sufiksacija prezimena bila nestabilna. Primjera ima puno, pa ovdje navodim samo jedan: *Martinus Giurich* (24. kolovoza 1768, MKR) pojavljuje se i kao *Martinus Giurchevich* (31. listopada 1766, MKR).

²⁰ Prema Rječniku hrvatskog jezika (ur. Jure Šonje, Zagreb, 2000) :

ETNIK= (grč) m. *ling* – naziv za stanovnika izveden prema imenu mjesta, kraja, zemlje, države, kontinenta ili kakvog drugog zemljopisnog područja (str. 252)

KTETIK= (grč) m. *ling* – pridjev izveden od imena naseljenog mjesta ili zemlje (str. 514)

Još je uvijek pitanje kada su nastala prezimena u Slavoniji. Prema Stjepanu Sekerešu njihov postanak treba tražiti u 16. stoljeću nakon Trident-skog koncila.²¹ Ta je tvrdnja bliska teoriji prema kojoj je nastanak prezimena vezan uz početak vođenja matičnih knjiga, a nju podržava i Milan Nosić koji je proučavajući onomastičku građu Hercegovine zaključio da su “zapadno-hercegovačka prezimena ustaljena (su) tek od 1797. godine jer su od tada vođene matične knjige”.²² Moja analiza provedena na onomastičkoj građi Požege i okolice 18. stoljeća, pokazuje da je imenska formula ostala nestabilna i dugo nakon početka vođenja matičnih knjiga.²³ Nesumnjivo je da su Tridentiski koncil i početak vođenja matičnih knjiga utjecali na stvaranje prezimena, što je očigledno proces koji je trajao desetljećima, pa čak i stoljećima. Međutim, konačnu dvočlanu strukturu imenske formule, sastavljenu od imena i prezimena, učvrstila je tek država. Takvog su mišljenja i neki drugi autori. O ovom pitanju P. Rogić tvrdi: “Onim časom kad se pojedinac našao u čvrsto organiziranoj zajednici, a to je bila apsolutistička i centralistička država na prijelazu iz srednjeg u novi vijek, morao je i svaki pojedinac u takvoj zajednici da bude registriran i identificiran, a to znači da je morao imati stalno i čvrsto porodično ime koje ga je točno fiksiralo kao člana porodice i pripadnika države. Apsolutistička i centralistička država morala je imati dobro uređenu administrativnu evidenciju, jer je to zahtijevala vojska, sudovanje, školstvo, porezi, katastar i zamršeni proces nasljeđa.”²⁴

Patentom Josipa II. iz 1780. službeno je označen kraj procesa stvaranja prezimena. Od tada su se ljudi morali odlučiti za jedan od pridjevaka i njega koristiti kao prezime. Ostaje još uvijek otvoreno pitanje koliko je državnoj administraciji trebalo vremena da taj patent provede u život.

Postoje neke iznimke u nasljeđivanju prezimena koje navode na zaključak da nasljeđivanje prezimena nije bilo uvijek samo patrilinarno. Primjeri dvojice najpoznatijih požeških franjevacu ukazuju na tu činjenicu. Prvi je primjer fra Luke Ibrišimovića koji se po ocu prezivao Skoko, ali je Luka uzeo majčino prezime, vjerojatno zbog ujaka fra Matije Ibrišimovića.²⁵ Razlog je očigledno činjenica što je Lukin ujak i skrbnik Matija Ibrišimović, požeški franjevac i beogradski biskup, bio cijenjena i važna osoba. Drugi primjer je slučaj fra Nikole Ogramića. Njegov nećak Erazmo Ogramić napisao je na nadgrobnoj ploči fra Nikole epitaf koji glasi: “Rođen od sestre Abrahama Ogamića, iz ljubavi prema svojem bratiću na vječan spomen posta-

²¹ Stjepan Sekereš, “Slavonska prezimena”, *Onomastica Jugoslavica* 2 (1970), 177.

²² Nosić, *Prezimana zapadne Hrvatske*, str. 149.

²³ Matične knjige su se u većini slavonskih župa počele voditi od početka 18. stoljeća.

²⁴ Petar Rogić, “Patronimijski rječnik ili onomastikon kao krajnji cilj skupljanja i izučavanja antroponimijske građe”, *Jezik* 2 (1962/63), 36. – citat prenio iz Stjepan Sekereš, “Slavonsko prezime”, *Onomastica Jugoslavica* 2 (1970), 177.

²⁵ Usp. Franjo Emanuel Hoško, “Luka Ibrišimović i crkvene prilike u Slavoniji i Podunavlju potkraj 17. stoljeća” (proslav) – u: Josip Barbarić i fra Miljenko Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.-1697.)*, str. XIX.

vio fra Erazmo Ogramić od Požege, njegov bratić”.²⁶ Oba slučaja pokazuju da je postojala i mogućnost nasljeđivanja majčinog prezimena.

Na nestabilnost imenske formule ukazuje i mnogo primjera zapisa u kojima se uz prezimena pojavljuju i različiti pridjevci. Postoji i više primjera u kojima je za pojedinca zapisano više pridjevaka odjednom. Primjerice, Marko Adešić zapisan je u matici krštenih 05. srpnja 1719. kao *Marco Adessich Barbir Croata*. U ovom slučaju njegovi pridjevci otkrivaju da je Marko doselio iz Hrvatske i da je po zanimanju bio brijač, a Adessich je vrlo vjerojatno njegovo prezime.²⁷ Uz ovaj imamo još jedan primjer u kojem su uz ime pojedinca zapisana čak tri pridjevka: *Nicolaus Britvacz Croata Jamniciensis* (17. studenoga 1755, MKV). U ovom slučaju jedan pridjevak označava zanimanje, a čak dva porijeklo Nikole koji je očigledno došao iz Jamnice u Hrvatskoj.

Mnogo je više primjera u kojima je pojedinac uz ime i prezime označen još samo jednim pridjevkom. Najčešće taj pridjevak otkriva porijeklo pojedinca. Tako primjerice imamo zapisane: *Thoma Cvitkovich Croata* (28. listopada 1755, MKV), *Adamus Adamich Croata* (16. lipnja 1755, MKV), *Josephus Loosz Moravius* (17. kolovoza 1766, MKV) itd.

2.4. Domazet

U slučajevima kada muž dolazi u kuću žene utvrdio sam pojavu identificiranja domazeta²⁸ ženinim prezimenom. Domazet i dalje zadržava svoje prezime i ponekad se pojavljuje pod svojim prezimenom, ali se također često javlja i pod prezimenom svoje žene. Buturac je u nekoliko slučajeva uspio povezati prezimena nekih domazeta s njihovom tazbinom ali nije uočio o čemu se zapravo radi. Takav primjer utvrdio sam u slučaju obitelji Samargicha (Samarxia) i Jelancsevicha. *Marianus Jelancsevich* oženio je 5. veljače 1742. *Evu Joannu Samargich* (MKV). U svim kasnijim zapisima Marianus se spominje prezimenom Samargich. Buturac spominje da je Jelancsevich drugo prezime obitelji Samargich, ali je prema ovim zapisima u matici vjenčanih očigledno da se radi o domazetu. Prezime Jelancsevich kasnije se više ne spominje, a Marianus zadržava prezime Samargich i nakon smrti njegove žene Joanne (rođ. Samargich) 16. listopada 1775., pa je tako zapisan i prilikom ženidbe s drugom ženom Rosom s kojom je vjenčan 8. siječnja 1776. godine.

²⁶ “Genitus ex sorore Abrahami Ogramich, ob gratum amorem erga suum fratruellem pro aeterna memoria fieri curavit Frater Erasmus Ogramich a Possega fratruelis eius” – Usp. Josip Bösendorfer, “Diarium conventus S. Crucis Essekini”, *Starine* 35 (1916), 8.

²⁷ Josip Buturac je zapisao da je bio i kirurg, što je tada bio posao koji su u manjim mjestima obavljali brijači. – Buturac, *Stanovništvo Požege*, 249.

²⁸ DOMAZET = priženjeni muškarac – Franjo Tanocki, *Rječnik rodbinskih naziva*, (Osijek, 1984), 67.

Isti primjer očit je u slučaju Georgiusa koji je bio domazet u kući obitelji *Sokacs*. On se prvi put spominje kao *Georgius Sokacsev Zet* 16. ožujka 1721. godine. Nakon toga se još tri puta – 1722., 1726. i 1736. godine - javlja u zapisima kao *Georgius Sokacs* i *Georgius Sokacsovich*. Godine 1735. javlja se u matičnoj knjizi rođenih *Georgius Domazet* koji po ostalim činjenicama u zapisu (ime žene i datum rođenja djeteta) odgovara ovom nizu zapisa. U konačnici, može se zaključiti da se radi o domazetu koji je oženio Mariju kćer nekog *Sokca* i doselio u njihovu kuću. Tri zapisa iz 1722., 1726. i 1736. godine dokazuju da je u njegovoj identifikaciji korišten pridjevnik njegovog tasta:

- Georgius (Domazet, Sokacsev Zet, Sokacs, Sokacsovich) - ž. Marija
- s. Josephus r. 16.03.1721.
- s. Franciscus r. 02.07.1722.
- s. Georgius r. 22.03.1726.
- s. Joannes r. 26.08.1735.
- s. Thoma r. 20.12.1736.

Zanimljiv je i primjer Petra Milossevicha koji je oženio Helenu Milossevich udovicu Joannesa Milossa (Milossevicha). Petar se u jednom slučaju javlja i kao Petar Skoroevich. Petrovo prezime ne znamo. Pitanje je da li ga je uopće i imao. Kao doseljenik bio je poznat pod nadimkom Skoroevich, a zbog ženidbe za Helenu, udovicu Joannesa Milossa, Petar je od Helene preuzeo i prezime prvog muža, što upućuje na činjenicu da je ponekad kuća bila nositelj prezimena.

Ostaje još pitanje čija su prezimena preuzimala djeca domazeta? U slučaju Marinusa Samargicha tj. Jelancsevicha prezime Jelancsevich nestaje nakon smrti domazeta. Iako izvori ne dopuštaju potpunu rekonstrukciju spomenutih obitelji, na temelju analize poznatih podataka zaključio sam da su i djeca domazeta preuzimala majčino prezime. Ovaj zaključak poklapa se s rezultatima dr. Vekarića koji je zaključio da je u južnoj Dalmaciji kuća nositelj prezimena.²⁹

3. ZAKLJUČAK

Usporedbom komorskog popisa iz 1702. godine i genealoške baze podataka možemo zaključiti da je do 1781. godine u Požegi preživio samo mali broj prezimena iz 1702. godine. To je posljedica ne samo intenzivnih migracija i velikih katastrofa, poput kuge 1739. godine, nego i činjenice da su tijekom 18. stoljeća prezimena još uvijek bila u procesu formiranja.

²⁹ Vekarić, *Prijedlog za klasifikaciju*, 57.

Iako je nesumnjiva činjenica da je tijekom 18. stoljeća većina stanovništva imala prezime, imenska je formula bila nestabilna i vrlo velika, a proces nastanka prezimena još je uvijek trajao. Imenska formula je uključivala najčešće jedno ili dva imena, prezime i nekoliko pridjevaka koji su označavali porijeklo po ocu ili majci, etničku pripadnost, zanimanje, zemlju ili mjesto porijekla, te nadimak. Upotreba ovih pridjevaka bila je ravnopravna s upotrebom prezimena. Takvo stanje stvaralo je velike probleme u administrativnim poslovima državi, ali i Crkvi. Nakon ove analize postaje jasno zašto je car Josip II. donio patent o imenskoj formuli. Taj patent trebao je ovakvo konfuzno stanje dovesti u red.

Prema Vekariću, imenska je formula na Pelješcu dugo bila sastavljena od imena, patronimika i prezimena koje je zauimalo treće mjesto u imenskoj formuli. Takvo je stanje bilo sve do 19. stoljeća kada prezime konačno postaje prva identifikacijska oznaka.³⁰ Iako se u Požegi pojedinci u matičnim knjigama pojavljuju i pod nekoliko imena, ime je, ipak, i ovdje prvi član imenske formule i tako je bilo tijekom čitavog 18. stoljeća.

Još jedna usporedba ukazuje na sličnosti razvoja imenske formule u Dalmaciji i kontinentalnoj Hrvatskoj. U Požegi je kao i u Dalmaciji 18. stoljeće još uvijek stoljeće u kojem nastaju nova prezimena. Prema Vekariću na Pelješcu su sva prezimena nastala do kraja 18. stoljeća.³¹ Andreis, međutim, dokazuje da su u Vinišću neka prezimena nastala i u 19. stoljeću.³²

Važno je naglasiti da su dvije institucije koje su uglavnom diktirale društveni sistem onog vremena – država i Katolička crkva – u osnovi imale isti odnos prema imenskoj formuli. Oni ne određuju okvire imenske formule nego je uzimaju onako kako ona djeluje na lokalnoj razini. Zato se može dogoditi da u prilično ozbiljnom popisu kao što je popis uskrasnih ispovjednika bude upisana i *Debela Manda* bez ikakvih loših primisli jer je ona kao takva bila poznata u čitavoj Požegi.³³ Posljedica nestabilnosti imenske formule je činjenica da su iste osobe čak i od istih institucija upisivane s nekoliko pridjevaka, što otežava analizu demografskih izvora i navodi na krive zaključke u paušalnim analizama ovih izvora.

Razlike u strukturi imenske formule stanovnika grada Požege i okolnih sela uopće nema. Razlog tome leži djelomično u činjenici da je u grad tijekom čitavog 18. stoljeća doseljavalo seosko stanovništvo iz okolice, ali i iz udaljenih krajeva. To potvrđuju brojna prezimena nastala od imena sela

³⁰ Isto, 55.-59.

³¹ Isto, 55.

³² Andreis, *Stanovništvo Vinišća*, 21.

³³ Arhiv Franjevačkog samostana u Požegi, „Liber nominalis“ 1730. godina

Požestine: Stražemanac, Skenderlija, Ivandoljanin itd. Osim toga, i grad i selo u to su vrijeme podložni stalnim imigracijama ljudi iz različitih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine. Ovi doseljenici donosili su i svoje običaje, pa i običaj strukturiranja imenske formule ali je snažan priljev novog stanovništva iz raznih krajeva onemogućavao stvaranje autentične regionalne tradicije stvaranja i nasljeđivanja imenske formule u Požeštini, pa tako Požega i njezina okolica u 18. stoljeću nemaju vlastitu prepoznatljivu strukturu imenske formule, poput navedenog primjera poluotoka Pelješca.

Primjetljivo je da se gotovo svi procesi u strukturiranju imenske formule na području Požeštine poklapaju s procesima koji su se događali u ostalim hrvatskim krajevima. Proces zamjene narodnih imena katoličkim imenima, rano pojavljivanje prezimena, mogućnost nasljeđivanja prezimena od oca ali i od majke, te njegova nestabilnost karakteristični su za sve hrvatske krajeve u 18. stoljeću, pa možemo tvrditi da su Hrvati na čitavom hrvatskom etničkom prostoru tijekom 18. stoljeća prolazili kroz isti proces strukturiranja imenske formule.³⁴

Iako su danas brojčano najzastupljenija hrvatska prezimena patronimičkog porijekla, najveći broj prezimena i pridjevaka u Požegi tijekom 18. stoljeća ulazi u grupu topičkih pridjevaka te u grupu etničkih i etnonimskih pridjevaka što upućuje na snažni migracijski proces koji je u Požegi i okolnim selima trajao čitavo 18. stoljeće, pa su pridošlice najviše identificirane prema mjestu iz kojeg dolaze ili prema narodu kojem pripadaju. Uz to je i vrlo brojna skupina nadimačkih pridjevaka *Skoroevich*, *Doslo* i *Doslich* koji također upućuju na činjenicu da je nositelj pridjevka došljak.

---

³⁴ Nasljednost prezimena po oba roditelja primijetio je i Mladen Andreis – Andreis, *Stanovništvo Vinišća*, 7.

Summary

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE FAMILY NAME IN POŽEGA AND THE SURROUNDING VILLAGES DURING THE 18th CENTURY ON THE BASIS OF THE PARISH RECORDS

In this article the author has analysed the development of the family name in Posega and in the surrounding villages during the 18th century on the basis of the parish records and using the method of genealogical reconstruction. The results of the analysis show that the name-formula in Posega and surrounding villages was instable during the whole 18th century. This meant a serious problem for the government and the Church because they couldn't identify exactly each person. Only the prominent and noble families had stable family names. The common people had sometimes family names but they were usually identified by surnames (after their profession, ethnicity, physical characteristics, or other). The examining of the name-formula shows that there was no difference in the development of the name-formula between the city and the villages. Only after the law declared by Joseph II. in 1780 family name became obligatory for each person.